

قرآن و جلال اندیشه

حمیدجباری راد

زیبایی خط، زبان دست است

و جلال اندیشه

حضرت علی بن ابی طالب (ع)

✽ مقدمه :

با نزول قرآن مبین از سوی حضرت حق، تبارک و تعالی بر برترین فرستادگانش خاتم الانبیاء، افراد گوناگون از شاخه‌های مختلف علم، ادب، هنر و اندیشه در پیشگاه گرانسنگ کلام کریم، خدمتگزاری نمودند؛ و هریک به طریقی، از اقیانوس بی‌انتهای وحی جرعه‌ها نوشیده و نوشانده اند.

پس از نزول آیات و سوره‌های در مقاطع گوناگون بر رسول اکرم ﷺ، آن حضرت به جهت حفظ آیات الهی کارآمدترین باسوادان را برای کتابت انتخاب نمود. اولین کسی که در مکه عهده دار کتابت از سوی ایشان، برای کتابت وحی انتخاب شد، علی بن ابی طالب (ع) بود. امیر مومنان و دیگر صحابه و کاتبان کلام کریم، آیات قرآنی را بر هرچه امکان نوشتن روی آن وجود داشت می‌نوشتند.

از آنجا که کتابت در مقام هنر تجسمی و قرائت کلام حکیم در جایگاه یک هنر صوتی قدسی تمام عیار، سرمنشأ هنرهای صوتی سنتی است، هنر خوشنویسی نیز، که در ساحت ملک حق، بازتاب نگارش قرآن مجید بر لوح محفوظ است، سرچشمه‌ی هنرهای تجسمی به حساب می‌آید، خوشنویسی متن قرآن در عین حال که از دین اسلام منشأ می‌گیرد، معرف واکنش روح امت مسلمان نسبت به "پیام الهی" است.

خوشنویسان جهان اسلام، با قلم‌هایی سحرآمیز به نگارش آیات نورانی وحی با دقتی کامل و تعلق تام به آب زر بر روی لوح محفوظ نگاشته و دیدگان بسیاری را روشنی بخشیده اند.

در سرزمین هنر پرور ما نیز خوشنویسانی عالی، همتی عالی گمارده و به قدر و توفیق خویش کلام الهی را با

دستی از جان بر صفحه دل، پیوند زده‌اند. آثاری که اینان در اعصاری طولانی نگاشته‌اند، جمال و جلال هنر خوشنویسی قرآن کریم است.

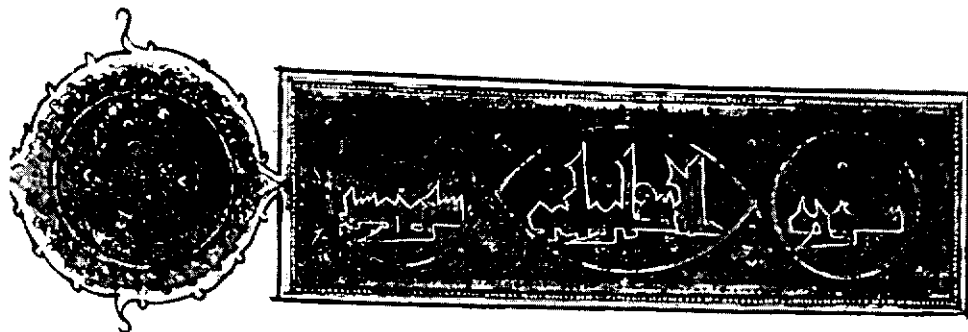
با ظهور طلیعه‌ی پر جلال نهضت اسلامی ایران به رهبری پیر عشاق حضرت امام، فصلی نوین در خدمات هنرمندان خوشنویس قرآن مبین آغاز شد. صفحاتی در این به از زمان به نور، منور شد که به حق شایسته و بایسته مقام اعلا‌ی کلام الهی است. در این مقال هم سعی بر آن شد که گلچینی از باغ و بوستان سرسبز و پر طراوت خوشنویسان قرآن مجید برگزیده شود.

✽ گذری و نظری بر خوشنویسان از صدر اسلام تا کنون:

سیدابن جعفر - ابوالقاسم اصفهانی زین العابدین خوانساری
 زین العابدین قزوینی - اسماعیل شیرازی اسماعیل بن یوسف -
 (میرزا کوچک محمدبن ابوالقاسم اصفهانی)
 زین العابدین محلاتی - ابوالقاسم علی شاه محمد اشرفی -
 امین الدین فتح اله کاشانی - ابومحمد خان مرعشی
 شمس الدین عبدالله - بایسنقر - احمد یزدانی زین العابدین
 یزدی - تواقتمور شهبای ساوی - احمد بن عبدالله حجازی
 شمس الدین علی کاتب - جلال الدین علی حافظ - احمد
 سهروردی شیرازی - جعفر بایسنقری - احمد شاملو - میرزا
 شمس سلطانی (شمس بایسنقری) - سیزواری غباری - احمد
 شریف یزدی شمس الدین فخرالدین حافظ - حسن خوانساری
 احمد شقیق مهدی شیرازی عثمان بن حسین وراق - محمد
 قاسم مهاجر - عثمان شوقی شیخ سوداگر

عزیزالدین خطاط ساوجی - صالح نیشابوری محمد بن میرک
 عزیز بن محمد - صوفی زاده ذهنی - محمد بن میرک - خواجه
 علاء الدین تبریزی - ضیاء السلطنه بنت فتحعلی شاه محمد
 خوشنویس نطنزی - علاء الدین محمد امیر علی
 ظفر حسین خان - علی بن ابی حسینی - عبدالله سید
 محمد ابراهیم خوانساری - علی فخرالدین حسینی - عبدالله بن
 سلطان محمد هروی محمد ابراهیم قزوینی یزدی - پرتو میرزا
 علی رضا - عبدالله صیرفی

محمد ابراهیم قمی - علی عسلی حنفی - عبدالله شیرزادی
 نوربخشی محمد بن ابی بکر - علی بن محمد شیرازی - محمد

احسن الله - علی بن محمد بن زید علوی حسینی - عبدالله
 عاشور محمد بن احمد خلیلی تبریزی - علی عسکر ارستجانی
 عبدالله بن محمد محسن یزدی - محمد بن محمد صادق
 اصفهانی - علی بن ملک الحافظ السبزواری
 عبدالجواد نیریزی - محمد اسماعیل شیرازی توحید - علی نایلی
 عبدالحسین اصفهانی قدسی - محمد بن اسماعیل گلپایگانی
 علی بن حسین زین العابدین حسن - عبدالرحمن چینی چی زاده
 حسینی - عبدالرحمن بن محمد یزدی - محمد سید (شرف‌العالی)
 علی بن محمد خوانساری - عبدالرشید بیگلرلی - احمد محمد
 اشرف بن سسیف الله طالقانی - غلامعلی اصفهانی
 نیریزی - غیاث الدین محمد بن احمد خلیلی

امام علی بن ابی طالب علیه السلام - امام حسن بن علی علیه السلام
 امام حسین بن علی علیه السلام - امام علی بن حسین علیه السلام
 امام علی بن موسی الرضا علیه السلام
 حسن گلپایگانی - احمد حافظ شیرازی، نظام الدین - حسن بن
 ولی - احمد قره حصاری - حسین رفعتی اق حصار
 حسین ارستجانی ابن عسکر - احمد محسنی - احمد نایلی لی کلاتی
 خورشید کلاه بنت علی بنی - احمد وقار - حیدر علی - احمد نیریزی
 درویش علی - ارغون کاملی - سید ابوطالب نیریزی درویش
 محمد - اسدالله اصفهانی ابوطالب مدرسی دوست محمد
 کوشوانی هروی - اسدالله قزوینی - ابوالعز عمر - اسدالله مرعشی
 حسینی - ابوالفتح محمود کردی زین الدین یزدی - اسدالله
 بن محمد - ابوالقاسم سید زین العابدین اصفهانی - اسماعیل

حسن حافظ شیرازی - عبدالعلی خراسانی شمس‌الدین
 محمدبن امیرعلی تبریزی - فاطمه سلطان بنت مقصود علی
 عبدالقادر حسینی - قاسم محمد - فضل الله تقاوی
 عبدالوهاب شیرازی - محمد باقر اصفهانی - قاسم شیرازی
 عبدالوهاب (نعمه)

محمد باقر خوراسگانی - قاسم بن محمد شیرازی - محمد
 عثمان - حافظ محمد محسن ابهری - محمدصادق بن محمد
 کریم - محمدباقر شیرازی - محمد محسن اصفهانی - محمد
 صادق یزدی سید - محمد باقر طیب یزدی - محمد مراغی
 محمد صالح نیشابوری - محمد تبریزی - میر محمد مقیم
 محمد صفی تبریزی - محمد تقی ابن محمد علی بروجردی
 محمد مهدی مشهدی - محمد طباطبائی - محمد نصیر ابن
 محمد صالح - محمد عارف هروی - محمد تقی ابن محمد علی
 محمد عارف یاقوت - محمد حسن اصفهانی محمد هاشم
 اصفهانی ابن محمد صالح - محمد محسن گنجوی - محمد
 علی اصفهانی - محمد حسین کازرونی - محمد هاشم اصفهانی
 ابن محمد - محمد علی اصفهانی بن آقا محمد - محمد حسین
 بن محیی هروی صادق المولوی - محمد علی اصفهانی بن
 محمد خواجه زاده محمد هاشم یزدی - ملامحمد القاری محمد
 خوانساری محمد موسوی هندی - محمد علی بن احمد
 اصفهانی - محمد بن حاجی ذوالفقار - محمد یوسف
 محمد علی بن محمد صادق اصفهانی - محمد رحیم اصفهانی
 محمود سلطانی - محمد علی عسار - محمد رحیم نیشابوری
 مرجان - محمد علی تبریزی ابن محمد اسماعیل
 محمد رضا تبریزی - مریم نایینی - محمد علی خوانساری
 محمد رضا شیرازی مصطفی ابوبی - محمد علی ابن سلیمان
 طالقانی - محمد رضا گلپایگانی - مصطفی عزت
 محمد علی ابن محمد خراسانی - محمد شفیع ارسنجانی (اشرف
 الکتاب)

میر کی شیرازی سید - محمد علی یزدی - محمد شفیع وصال
 شیرازی میرم سنجری - محمد کاظم شیرازی - محمد شکر
 زاده - سید ناصر شیرازی - محمد کاظم گلپایگانی - محمد
 شیرازی نصیر شیرازی - محمد کاتب - محمدصائب طالقانی
 نوح بن علی (ملقب به نجم فارابی) - محمد بن کمال الدین
 محمد صادق نورالدین تبریزی سید محمد کریم ریحانی
 محمدصادق - سید وحدتی - نورالدین بن سلطان محمد
 نورالدین محمد رازی یاقوت سلیمان - یاقوت مستصمی - قبله
 الکتاب - هاشم میرزا یوسف راووسی - یحیی صوفی - یاقوت
 ملکی - یوسف غباری کاتبان

✱ خوشنویسان معاصر :

موسوی مراغه‌ای - محمد صادق خوانساری - حاج محمود
 اشرفی تبریزی
 سیدحسین میرخان - میر حبیب شهلاقر - علی اکبر خوانساری
 قوچانی محمد باقر نیرومند - کاظم صادق نجفی - حاج

عبدالرحیم افشار زنجانی

حسن هریسی - کمال ابوالقاسم خوانساری - مصباح زاده -
 محمد خالقی - ملک الکلامی - طاهر خوشنویس

✱ معرفی فرهنگیان خوشنویس معاصر :

"سید محمد احصایی: (۱۳۱۸ تهران)"
 حدود ۴۰ سال پیش، حضور استاد محمد
 احصایی در سازمان کتابهای درسی
 ایران، خبر از ظهور خوشنویسی خوش
 قریحه و با استعداد می‌داد. احصایی با
 پشتکار و ممارست فراوان خویش و با
 بهره‌گیری از آموزه‌های استاد سیدحسین
 میرخانی و تحقیق و تفحص در خطوط قدما،
 به تمامی خطوط نستعلیق، شکسته
 نستعلیق، محقق و ثلث تسلط کامل پیدا کرد
 و علاوه بر اینها در نقاشی خط نیز صاحب
 بینش و تخصصی ارزشمند شد.

استاد احصایی سالهاست که به عنوان
 عضو هیأت علمی دانشگاه‌های کشور به
 تدریس کاربرد خط و گرافیک در آثار
 هنری اشتغال دارد. ایشان تاکنون
 نمایشگاه‌های مختلفی را در داخل و خارج
 کشور برگزار و جوایز متعددی را نیز
 کسب کرده است. اجرای حدود ۸۰۰ متر
 مربع نقش برجسته نقاشی خط برای
 دانشکده ادبیات و مسجد الغدیر تهران،
 سفارتخانه ایران در امارات و ... تصریر
 قرآن مجید به خط محقق از جمله
 فعالیت‌های ارزنده و ماندنی استاد
 محسوب می‌شود. (۱)

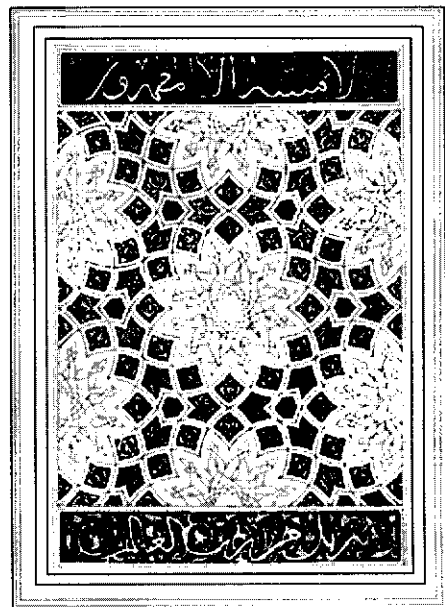
✱ نصرالله افجه‌ای:

"استاد نصر الله افجه ای به سال ۱۳۱۲
 شمسی در تهران دیده به دیدار دنیا گشود.
 آغاز تعلیم خوشنویسی استاد، با
 محدودلی کیمیا رقم خورد، اما بعدها از

محضر اساتیدی چون علی اکبر کاوه و سیدحسین میرخانی استفاده‌های فراوانی برد.

در سال ۱۳۵۴ موفق به دریافت مدرک ممتاز از انجمن خوشنویسان ایران شد و از آن پس بیشتر به شاخه نقاشی خط گرایش پیدا کرد و نمایشگاه‌های مختلفی را در سال‌های ۵۱ الی ۵۴ در گالری سیحون برپا کرد. وی تاکنون نمایشگاه‌های موفقی نیز در کشورهای ایتالیا، انگلستان، فرانسه، آمریکا و ... برگزار کرده است.

استاد افجه‌ای در نقاشی خط به سبک خاصی دست یافته و در نمایشگاه‌های مختلف، از جمله در یکی از دوره‌های نمایشگاه دوسالانه نقاشی برگزیده شده است. ایشان هم اکنون به عنوان مدرس دانشگاه در رشته کاربرد خط و خوشنویسی در گرافیک تدریس می‌کند. (۲)

✽ غلامحسین امیرخانی :

استاد غلامحسین امیرخانی تناورترین سرو بستان هنر ایران، در سال ۱۳۱۸ در طالقان دیده به دیدار نگارستان یزدان گشود، خوشنویسی را در محضر استادانی چون سید حسین میرخانی و سید حسن میرخانی در غایت حسن آموخت و با عشق آمیخت و چنان قلم را در وادی ترسیم اهتراز جان و اعتلای روان به کار گرفت که از پس گذر سال‌ها هنوز آوازه‌اش در رهگذر اقوال طنین انداز است.

از سال‌ها پیش ریاست شورای عالی انجمن خوشنویسان ایران را بر عهده داشته و هم اکنون نیز عضو هیأت امنای انجمن است. همه‌ی لحظه‌های این سال‌ها او جز از برای تعلیم و تربیت هنرمندان نکوشیده است مشعل تزکیه را در وادی خط از روغن جان برافروخته و دیده‌ی دل به اعتلای مراتب هنر در این مرز و بوم دوخته است. استاد امیرخانی همچنین عضو هیات داوران مسابقات جهانی خوشنویسی یاقوت (تزکیه) و عضو اصلی کمیسیون ملی یونسکو در ایران است.

آثاری که استاد با کمک زر آفرینش بر لوح جاوید دوران نگاشته است از این قرارند: ترجیع‌بند هاتق اصفهانی، ترکیب‌بند محتشم کاشانی، دیوان حافظ، سرو سایه فکن، تضمین گلچین سوری، یادنامه‌ی کلهر، غزلیات خواجهی کرمانی، آداب الخط، قصیده‌ی قرآنی، چند برگی از قرآن مجید حکیم و همچنین صحیفه هستی که خود مجمل فاخری از بیست و شش سال

کوشش ذوقی مستمر ایشان به شمار می‌رود. استاد امیرخانی علاوه بر مشارکت در بیش از صد نمایشگاه داخلی و نمایشگاه معتبر و متعدد خارجی از جمله کشورهای انگلستان، فرانسه، ترکیه، آلمان، امارات و سوریه، شرکت چشمگیر و مؤثر داشته است.^(۳)

✽ **عبدالصمد حاج صمدی (۱۳۲۷ تهران):** فراگیری خوشنویسی را از سال ۱۳۵۳ با خط نستعلیق نزد استاد حسن زرین خط آغاز کرد. بعدها به تشویق پدرش مرحوم میرزا ولی الله به خط ثلث و نسخ پرداخت و در این خطوط به مدارج هنری دست یافت. در سال ۱۳۵۷ با تأسیس کلاس‌های آزاد هنری به تعلیم هنرجویان و علاقه‌مندان به هنر خوشنویسی پرداخت. استاد صمدی تاکنون آثار متعددی را خوشنویسی کرده است که تعددی از آنها عبارتند از:

نهج البلاغه، پیام غدیر، زیارتنامه حضرت معصومه و دعای کمیل، همچنین استاد صمدی در زمینه کتیبه نویسی هنرمندی برجسته محسوب می‌شود به طوری که چندین کتیبه در اماکن متبرکه به خط او مانده است. کتیبه ۲۳ متری در محل پاپیون مرقد مطهر امام خمینی از آن جمله است. استاد از جمله معلمان خوشنما و نیکوسیرت آموزش و پرورش به شمار می‌رود.^(۴)

✽ **جلیل رسولی (۱۳۲۶ همدان):**

استاد مسلم نقاشی خط، محمد رسولی به دلیل علاقه و عشق فراوان به خوشنویسی از دوران نوجوانی دست به قلم برد. در

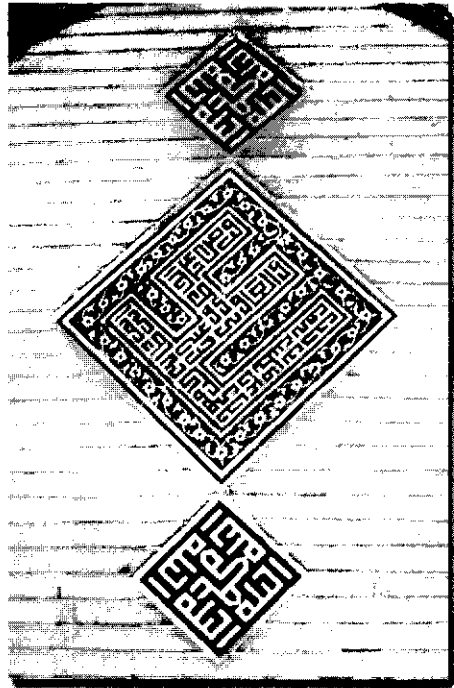
سال ۱۳۴۷ رسماً فعالیت هنری خود را زیر نظر استاد سیدحسن میرخانی آغاز کرد و به سرعت به عنوان یکی از بهترین شاگردان این استاد معرفی شد.

در سال ۱۳۶۷ همزمان با برپایی نمایشگاه‌هایی از آثارش در موزه هنرهای معاصر تهران، درجه استادی را از دست استاد سیدحسن میرخانی به صورت دست نوشته دریافت کرد. بیشترین فعالیت رسولی در عرصه نقاشی خط بوده است. اما همواره او به خط خوشنویسی کلاسیک عشق ورزیده است.

اولین نمایشگاه استاد در سال ۱۳۵۲ در گالری سیحون برگزار شد. وی تاکنون علاوه بر داخل کشور دهها نمایشگاه پربار در کشورهای ایتالیا، پاکستان، کویت، قطر، لبنان و ... برگزار کرده است.

استاد رسولی تا امروز مجموعه‌های نفیسی چون: جان جانان، چهارفصل، یادگار عشق، کتابت ترجمه‌ی فارسی نهج البلاغه، کتابت دیوان حضرت امام و ... به چاپ رسانده است.^(۵)

از استاد آثار مذهبی به ویژه در باب قرآن مبین خلق شده، که نه تنها کثرت بلکه شدت عشق بی تناهی او را نمایش می‌دهد. شکل‌ها و ایده‌های نوین آثارش در قالب نقاشی خط عرضه شده است. آثاری که در صفحات پسین دیدار می‌کنید، تنها برگی از بوستان سرسبز پرکرامت استاد رسولی در ساحت مقدس کلام الله مجید است.

* حجت الاسلام حبیب الله فضائلی :

مرحوم استاد میرز و معزز خط، حبیب الله فضائلی، به سال ۱۳۰۱ در سمیرم اصفهان دیده به هستی گشود. او از نادره استادانی است که با تمامی خطوط آشنایی کامل دارد. ایشان خوشنویسی را ابتدا نزد پدرش فرا گرفت. سپس از استادانی چون مرحوم علی اکبر کاوه، حسن زرین خط، خلیقی پور (در اصفهان) به تکمیل آن پرداخت.

از استاد دو مجله گرانقدر به نام های اطلس خط و تعلیم خط برجای مانده که همواره به عنوان مرجع مورد استفاده و رجوع پژوهشگران و عاشقان هنر خوشنویسی بوده و هست. ایشان در مورد تدوین و تألیف اطلس خط، بیست سال کار پرزحمت و مستمر را بیان کرده اند. گذشته از این دو اثر ارزشمند می توان به آثاری چون

اصحاب رس و گنجینه الاسرار و مجموعه ی قطعات خط، تحت عنوان "بوستان هنر خط" اشاره نمود. که این آخری اثری خواندنی و ماندنی است. از دیگر یادگاران استاد آثار گرانبهایی در زمینه کتیبه برجای مانده است، که کتیبه های عتبات کربلا، نجف، سامرا، کاظمین، امام رضا علیه السلام و غیره از آن جمله اند. همچنین کتابت یک جلد کلام الله کریم از جمله آثار ماندنی و بی بدیل و پرارزش از این استاد قفیه است.

* سعید شمس انصاری (۱۳۱۴ تهران) :

سال ۱۳۲۹ در کلاس های انجمن خوشنویسان ایران شرکت کرد و از محضر استاد سید حسین میرخانی بهره جست. سال ۱۳۵۲ ممتاز و سال ۱۳۵۹ موفق به اخذ مدرک استادی شد.

فعالیت های هنری استاد کتابت و چاپ مجموعه شعر باغ بلور، لالایی های امروز، حسین خدای حماسه ها، کتابت کامل قرآن مجید، کتابت دیوان حافظ، کلیات سعدی، کلیات خمسه نظامی و شرکت در ۳۰ نمایشگاه داخلی و خارجی و دو نمایشگاه اختصاصی خط و نقاشی خط در تهران است. (۶)

* آیت الله سید مرتضی نجومی :

تمامی صاحب نظران و اهالی هنر به ویژه مردمان خطه غرب کشور، با نام و شخصیت آیت الله سید مرتضی نجومی آشنا نیستند. چرا که این هنرمند علاوه بر تحصیل علوم دینی و اشراف به مسائل فقهی، سعی و اهتمامی جانانه در عرصه

هنر به خرج داده و در خوشنویسی، نقاشی، تذهیب، صحافی، کاغذ سازی و ... از استادان بی‌بدیل و برجسته به شمار می‌رود. (۷)

در اینجا به سیر زندگانی استاد از بیانی شیوا و زیبایی‌پردازیم. تولد بنده، سید مرتضی نجومی، یا به قول مرحوم جلال آل احمد، نزول اجالمد در این عالم ۲۳ جمادی الثانیه ۱۲۴۶ قمری، ۲۶ بهمن ۱۲۰۷ شمسی است.

در ۱۳۱۴ شمسی مرا به دبستان هدایت گذاردند و تا کلاس ششم همان جا بودم. در سال ۲۱ و ۲۲ شمسی هم سال اول و دوم دبیرستان را گذراندم و سپس بیرون آمدم و برای خواندن دروس حوزوی، یکسره به دروس طلبگی رو آوردم.

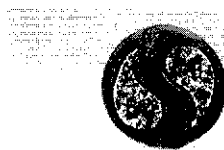
دوماه بعد از خوابی عجیب راجع به عنایت عجیب و بی‌مانند آقا امیرالمومنین به بنده ناگهان اقدام به گرفتن گذرنامه نمودم و باتفاق عده‌ای همشهریان که عازم زیارت عتبات مقدسه و حضور عاشورای حسینی در کربلا بودند، حرکت به سوی عراق و کاظمین علیه السلام نمودیم. به مجرد آنکه اولین نظرم به گنبد مطهر آن حضرت افتاد قصد اقامت مادام العمر در نجف اشرف نمودم، ولی نیت و قصد و آرزوی انسانی چیزی و تقدیر حضرت حق متعال چیز دیگری است. پس از طی تحصیلات سطح در نجف، درس خارج محقق بزرگوار و علامه‌ی بی‌نظیر مجهول القدر مرحوم آیت الله آقامیرزا محمد باقر زنجان‌ی (اعلی الله مقامه الشریف) را به حال خودم انفع

دیدم. همچنین از اتصال و ارتباط و ارادت و علاقه به حضرات مرحوم علامه عالیقدر امینی (اعلی الله مقامه الشریف) و آیت الله حاج شیخ آقا بزرگ علامه تهرانی تا هنگام اقامت در نجف اشرف و حیات طیبه‌شان ادامه داشت. (۸) حضرت استاد خوشنویسی و ظرافت و دقایق خطوط ثلث و نسخ را از استادانی چون مرحوم هاشم بغدادی و احمد نجفی زنجان‌ی فرا گرفتند. ایشان علاوه بر امور هنری در علوم فقهی از محضر میرزا محمد باقر زنجان‌ی بهره برده و به درجه‌ی والای اجتهاد رسیدند.

آثار و رسائل استاد شامل عرفان هنری انسان، رساله التصوير و التمثیل و رساله الغناء، رساله‌ای در نجاسه الخمر، تفسیری بر سوره‌ی مؤمن، رساله‌ای در تعظیم شعائر اسلامی و همچنین مجموعه‌ی آثار خوشنویسی به نام "اطاعت هنر" که بناست آخری چاپ شود. در این فرصت گریزی دگربار به زندگانی آیت الله می‌زنیم در مورد هنر مردان عالم خاندان از زبان زیبایشان: "در خاندان ما هنرهای زیبا جایگاه ویژه‌ای دارد و هنرمند خوشنویس، نقاش و صحاف زیاد داشته‌ایم. از اجداد و اسلاف پدری‌ام گرفته تا پدر و برادرانم همه در این جرگه دستی در هنر داشته‌اند و آثاری جاودان از خود ————— رجای گذارده‌اند." (۹)

در پایان بدون هر توضیحی نظر شما را به این نوشته‌ی استاد جلب می‌کنم. حسن الختام و بسیت القاصیده مجتهدین خوشنویس، بنیانگذار جمهوری اسلامی

حضرت امام خمینی بودند که به راستی
خط تحریری ایشان بسیار عالی است.
ابرمردی، که قرن‌ها چون او نیامد. (۱۰)

پایان سخن :

آنچه که در صفحات پیشین آمد، سعی و
تلاشی است هر چند ناچیز اما قابل مطالعه .
مطالعه و آشنایی با افرادی که کلام ربّ را به
بدیع‌ترین و زیباترین وجه ممکن به
صفحه‌ی جان و دل نگاهشاند و آنگاه ما را
نیز به تماشای راز پر رمز الهی بردند. در
این فرصت، همت حقیر بر آن بود که تنها
بخشی از فصل‌های رنگارنگ جان جهان
هستی "قرآن کریم" را، به حضورتان تقدیم
نمایم.

در پایان سخن، این جرعه‌ی گوارای عشق
را از دریای توان کشیدن، به همه‌ی
خادمان و دست اندرکاران امور قرآنی
تقدیم می‌نمایم و از جمیع عزیزان و
گرامیان هرگونه قصور و کوتاهی را طلب
تذکر و بخشش دارم.

و السلام

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۵۳، ۲- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۵۵.
- ۳- چند برگ‌ی از قرآن مجید، به اهتمام و خط غلام حسین امیرخانی، چاپ اول: بهار ۷۶، ناشر: کلهر، مطلب، از توضیح آستر جلد و کتاب گرفته شده است.
- ۴- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۵۷.
- ۵- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۵۹.
- ۶- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۶۱.
- ۷- خوشنویسان ایران، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰.
- ۸- کیمیای هستی، خود نوشت: آیت الله سیدمرتضی نجومی، تهران، ۷۹، نشر: سها، با اندکی تلخیص صفحات کتاب.
- ۹- کیمیای هستی.
- ۱۰- کیمیای هستی.

منابع:

۱. کتاب تجسمی نگاره، دفتر چهارم، زیر نظر: علی وزیریان/ سیدمحمد آوینی، مقاله‌ی پیام روحانی خوشنویسی در اسلام، نوشته: سید حسین نصر، ترجمه‌ی: رحیم قاسمیان، تهران: ۱۳۷۵، ناشر: انتشارات برگ، نوبت اول.
۲. درباره‌ی پنجمین نمایشگاه قرآن کریم، تهیه و تنظیم: واحد پژوهش و انتشار نمایشگاه قرآن کریم، دی ۱۳۷۶، ناشر: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بخش الف- نمایش آثار مکتوب مورد استفاده شده است.
۳. قرآن نویسان و گزیده قرآن‌های نفیس ایرانی، تالیف: محمد علیدوست، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۴، انتشارات: اراد، تهران.
۴. خوشنویسان ایران (بانک اطلاعات خوشنویسان)، به اهتمام: عزیز الله گلکار زاده، ناشر: خرمشهر، تهران: ۱۳۸۰.
۵. چند برگ‌ی از قرآن مجید، به اهتمام و خط: غلامحسین امیرخانی، مشاور فرهنگی (مقدمه): دکتر حسین الهی قمشاهی، چاپ اول، بهار ۱۳۷۶، ناشر: کلهر، ۶ فصلنامه هنر، شماره‌ی ۱۴، تابستان- پاییز ۱۳۶۶، گفتگو با استاد حبیب الله فضائی.
۷. کیمیای هستی، خود نوشت: آیت الله سید مرتضی نجومی، تهران: ۱۳۷۹، ناشر: نشر سها.